

TOMAS HÄGG, **Photios als Vermittler antiker Literatur**, [Untersuchungen zur Technik des Referierens und Exzerprierens in der Bibliothek] Acta Universitatis Upsaliensis, Studia graeca Upsaliensia 8, Uppsala 1975, σχ. 8 σελ. 218.

‘Ο συγγραφεύς, γνωστός εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς φιλολογικοὺς κύκλους ἐκ τῶν ἔρευθῶν του εἰς τοὺς μετακλασσικοὺς συγγραφεῖς καὶ ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ ἔργου του Narrative Technique in Ancient Greek Romances ἐν «ΠΛΑΤΩΝ» ΚΕ’ (1973) σελ. 358—9, φέρει νῦν εἰς φῶς τὰς ἐρεῦνας του διὰ τὴν τεχνικὴν μέθοδον τοῦ Φωτίου εἰς τὸ ἀνθολογεῖν καὶ ἀποδίδειν τὴν ἔννοιαν τῶν ἀρχαίων ἔργων, τῶν καταχωρισμένων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην αὐτοῦ.

Ὡς γνωστὸν ὁ Φῶτιος εἰς τὴν Βιβλιοθήκην του πραγματεύεται περὶ 270 ἔργων ἀρχαίων καὶ πρωτῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, κοσμικῶν τε καὶ θρησκευτικῶν χριστιανικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 160 τὰ γνωρίζομεν μόνον ἐκ τοῦ Φωτίου ἢ καὶ ἄλλοθεν ἐμμέσως, ὄχι ὁμῶς ἐκ τῆς κατ’ εὐθείαν παραδόσεως. Ἡ διαπραγματεύσεις τῶν ἔργων τῆς Βιβλιοθήκης ποικίλλει περὶ τινῶν δίδει ἐκτενῆ ἀποσπάσματα καὶ περιγραφὴν τοῦ περιεχομένου των, περὶ ἄλλων δίδει μόνον βραχεῖας πληροφορίας καὶ ἄλλα ἀπλῶς μνημονεύει ἢ καὶ χαρακτηρίζει.

Ὁ σ. διερευνῶν τὴν δομὴν τῆς Βιβλιοθήκης ἀναζητεῖ τὸν σκοπὸν δι’ ὃν συντέθη αὐτή. τὸν τρόπον καὶ τὰς μεθόδους ἐργασίας, ἢ ἀνάλυσις του ὁμῶς συγκεντροῦται κυρίως εἰς τὰ διασωθέντα ἔργα. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι μόνον ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἀνθολογηθεισῶν περικοπῶν τῶν ἔργων τούτων ὑπὸ τοῦ Φωτίου (Exzerpte) καὶ τῶν συνοπτικῶν ἀποδόσεων τοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων (Referate) πρὸς τὰ διασωθέντα κείμενα θὰ ἰδύνατο νὰ καταδειχθῇ α’) ἂν ὁ Φῶτιος εἶναι ἀσφαλῆς ὡς μεσάζων μεταδόσεως γεγονότων ἀπὸ ἐπόψεως πραγματικῆς, φιλολογικῆς καὶ γλωσσικῆς, καὶ β’) ἂν ἐκ τῶν μεταδιδομένων ὑπὸ τοῦ Φωτίου στοιχείων θὰ ἰδύναμεθα νὰ κρίνωμεν τὰ ἀπολεσθέντα ἔργα καὶ νὰ τὰ ἀνακατασκευάσωμεν.

Ἡ ἔρευνα τῶν ἔργων τῆς Βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ σ. ὑπῆρξεν ἐντατικωτέρα καὶ ἐξαντλητικὴ εἰς τὰς δύο ξεχωριστὰς ἀποδόσεις τοῦ Φιλοστρατείου βίου Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως ὑπὸ τοῦ Φωτίου (κῶδδ. 44 καὶ 241). Ἡ βάσανος τῶν στοιχείων καὶ τοῦ τρόπου ἐργασίας τοῦ Πατριάρχου διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου τοῦ πρωτοτύπου, διὰ τὴν μετάδοσιν τοῦ λεξιλογίου, τῆς φράσεως, τοῦ ὕφους, τῶν πραγματικῶν γεγονότων, διὰ τὴν πληρότητα τῆς ἀποδόσεως καὶ τὴν ἀκρίβειαν, διὰ τὴν ἀντικειμενικότητα, καὶ τὰ κριτήρια τῆς ἐκλογῆς τῆς μεταδιδομένης ὕλης, διὰ τὴν ἀξιοπιστίαν κλπ. καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Φῶτιος εἰργάσθη μὲ συστηματικότητα καὶ πληρότητα.

Εἶτα ὁ σ. τὰ πορίσματα τῆς διερευνήσεως τῶν ἔργων τοῦ Φωτίου διὰ τὸν βίον Ἀπολλωνίου τοῦ Φιλοστράτου τὰ παρέβαλε πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης του ἐπὶ ἄλλων ἔργων τῆς Βιβλιοθήκης, δηλ. τοῦ Μεθοδίου, Ἰμερίου, Πλουτάρχου καὶ Αἰλίου Ἀριστείδου. Ἐν τῇ ἐρεύνη προέκυψε καὶ τὸ θέμα τῶν ἐφθαρμένων γραφῶν τῶν κωδίκων οὓς εἶχεν ὑπ’ ὄψει ὁ Φῶτιος κατὰ τὴν πολυετῆ συλλεκτικὴν του ἀπασχόλησιν. Ἐκ τῆς διερευνήσεως προέκυψεν ὅτι ὁ Φῶτιος ἐκέκμητο πλήθος χειρογράφων, αἱ δὲ τόμοι αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἦσαν πλήρεις, ἄλλοι δὲ ἔλλειπτικοί, διὰ καὶ συνεπλήρου συχνάκις τὰς πηγὰς τῶν μὲν μὲ τὰς πηγὰς τῶν δέ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν ἴδιον κώδικα ἐνυπῆρχον πολλάκις διάφορα ἔργα τυχαίως δεδεμένα ὁμοῦ.

Διὰ τὴν πλήρη διερεύνησιν τῆς μεθόδου ἐργασίας τοῦ Φωτίου καὶ ἰδίως τὴν

χρήσιν τοῦ λεξιλογίου καὶ τῆς φρασεολογίας κατὰ τὴν συνοπτικὴν ἀπόδοσιν τῶν κειμένων ὁ σ. ἐξετάζει περαιτέρω τοὺς λόγους τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου (κωδ. 209) καὶ διαπιστοῖ ὅτι ὁ Φώτιος δὲν μεταδίδει τὴν φρασεολογίαν οὔτε τὸν τρόπον τῆς δομῆς τῆς φράσεως τοῦ ἀνθολογουμένου συγγραφέως, ἀλλὰ μόνον τμῆμα τοῦ λεξιλογίου του. Ἐπίσης συνάγεται ὅτι ὁ Φώτιος ἀνεγίνωσκεν ὀλοκλήρον τὴν συλλογὴν τῶν λόγων, ἐκράτει σημειώσεις περιληπτικὰς καὶ εἶτα συνέθετε τὴν συνοπτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ περιεχομένου, ἣν ὑπεγόρευεν εἰς τὸν γραφέα.

Διὰ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν ἀνθολογημάτων καὶ περιληπτικῶν ἀποδόσεων ὁ σ. ἐξετάζει τὴν μέθοδον τοῦ Φωτίου εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους τοῦ Προκοπίου, διαπιστοῖ δὲ ὅτι οὗτος δίδει σχετικῶς πιστῶς τὸν σκελετὸν τῆς διηγήσεως τοῦ Προκοπίου καὶ τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα, πικραλεῖπει ὅμως τὰ αἷτια τῶν πράξεων, τὰ ἀνεκδοτικά, τὰ στρατηγικὰ κλπ., διὸ καὶ παρέχεται ἀτελής ἰδέα τῶν ἔργων. Ὅμως παρακολουθεῖται ἡ κυρία γραμμὴ τοῦ ἔργου, τὸ λαμβανόμενον ὑλικὸν ἀποδίδεται ὀρθῶς καὶ πλουτίζεται μὲ διασαφήσεις ἄλλοθεν λαμβανομένας καὶ μὴ ὑπαρχούσας εἰς τὸ πρωτότυπον. Ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τοῦ Φωτ. φαίνεται νὰ εἶναι ὁ ἀκόλουθος : Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συνόλου ἐπανέρχεται καὶ συνοψίζει ἀριθμὸν τινα περιόδων (5—10 σελίδων), ὑπαγορεύων τὴν σύνοψιν εἰς τὸν γραφέα καὶ παραθέτων, ὅπου τοῦτο κρίνει ἀναγκαῖον, καὶ περικοπὰς τοῦ κειμένου. Οὐχ ἤττον τὰς βραχείας περιλήψεις τοῦ Φιλοστράτου καὶ τοῦ Δίωνος φαίνεται ὅτι τὰς κατέγραψεν ἀπὸ μνήμης.

Γενικῶς ἡ μέθοδος ἐργασίας τοῦ Φωτίου κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Βιβλιοθήκης συνοψίζεται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἔργων τριττῶς : α) μὲ τὰς βραχείας συνόψεις τοῦ περιεχομένου των, τὰς ὁποίας συνήθως ἔκαμνε ἀπὸ μνήμης. Ἐδῶ δὲν δίδει εἰκόνα τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ μόνον τὴν ἰδίαν κρίσιν. Αἱ πληροφορίαι εἶναι ὀρθαί, δὲν εἶναι ὅμως πλήρεις ὡς πρὸς τὸ κύριον θέμα οὐδὲ τίθενται ἐντὸς τοῦ πλαισίου των οὐδὲ ἐντὸς τῆς ἀναλογίας τοῦ πρωτοτύπου : Εἶναι ἀπλῶς ἡ ὑποκειμενικὴ ἐκλογὴ ἐνὸς προσεκτικοῦ καὶ φιλομαθοῦς ἀναγνώστου μὲ διατύπωσιν ὀλιγόλογον. β') μὲ τὰς ἐκτενεστέρας συνοπτικὰς ἀποδόσεις. ὅπου δίδονται διεξοδικαὶ πληροφορίαι εἰδικῆς φύσεως. Αἱ πληροφορίαι ἐδῶ εἶναι ἀκριβέστεραι, διότι δὲν δίδονται ἀπὸ μνήμης, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγνώσεως καὶ πάντως ἐν ὄψει τοῦ πρὸς μετάδοσιν ἔργου. Τὰ γεγονότα δὲν ἀλλοιοῦνται, ὅμως χρησιμοποιοῦνται παρατηρήσεις καὶ διασαφήσεις μὴ προερχόμεναι ἐκ τοῦ μεταδιδόμενου ἔργου. Τὰ γεγονότα εἶναι τῆς προτιμήσεως τοῦ Φωτίου, ἐνῶ τὰ μὴ προτιμώμενα παραλείπονται. γ') τὰ ἀνθολογήματα (περικοπαὶ) δίδουν τὴν φρασεολογίαν τοῦ πρωτοτύπου χωρὶς τάσεις διορθώσεων ἢ ἀλλαγῆς τοῦ ὕφους. Ἀλλαγαὶ τῶν γλωσσικῶν στοιχείων εὐρισκόμεναι εἰς τοὺς κώδικας ὀφείλονται μᾶλλον εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς. Ὅθεν γενικῶς ἐκ τῶν ἀνθολογημάτων δύναται τις νὰ κρίνη τοὺς συγγραφεῖς, ἡ γλωσσικὴ μορφή ὅμως καὶ τὸ ὕφος δὲν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἀποδίδονται μὲ ἀκρίβειαν, διότι δὲν φαίνεται νὰ δίδονται πάντα τὰ ἐξ ἀντιγραφῆς πιστῶς, ἀφοῦ ὁ Φώτιος προσαρμόζει πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ λέξεις τὸ κείμενον τοῦ ἀνθολογουμένου συγγραφέως πολλαχού. Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ κείμενον εἶναι καὶ οὕτω ἱκανὸν νὰ δώσῃ εἰκόνα τοῦ πράγματος.

Αἱ παρεισαγωγαὶ τοῦ Φωτίου, αἱ διασαφήσεις καὶ αἱ συνόψεις δίδονται ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς κατανοήσεως τοῦ ἔργου διὰ τῆς παροχῆς τοῦ οὐσιώδους. Διὰ τὴν συνολικὴν εἰκόνα ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι δὲν δίδεται μὲν ἀκριβῆς, ἀφοῦ ἡ ἐκλογὴ εἶναι αὐθαιρέτος ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων ἰδίων ἀπόψεων τοῦ Φωτίου καὶ περιορίζεται εἰς ὠρισμένα θέματα, δὲν εἶναι ὅμως ἀνάξιον λόγου τὸ ὅτι ἡ ἐκλογὴ γίνεται ἐν ὄψει τῆς γνώσεως ὀλοκλήρου τοῦ ἔργου.

Ἡ λογονεχνικὴ σύνθεσις τῶν πρωτοτύπων δὲν ἀποδίδεται. Ὁ σ. τονίζει τὰ

ἀρνητικά ταῦτα σημεῖα διὰ τὴν ὑπογραμμίσιν τὸν κίνδυνον ποὺ θὰ ἐνεῖχεν ἡ ἀπόπειρα τὴν ἀποκαταστήσῃ τις τὰ ἀπολεσθέντα ἔργα μὲ βάσιν τὰς περικοπὰς καὶ τὰς περιληπτικὰς ἀποδόσεις τῆς Βιβλιοθήκης. Ἀναγνωρίζει ὁμοίως ὅτι τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἔργον τοῦ Φωτίου εἶναι ἡσσονος σημασίας, ἀφοῦ ὁ Φώτιος δὲν συνέθεσε τὴν συναγωγὴν τῶν ἔργων διὰ τοὺς ἰδιαιτέρους σκοποὺς τῶν σημερινῶν ἐρευνητῶν. Τὴν ἔκαμε ἵνα πληρώσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς του. Ἀναγνώσας τὰ ἔργα τὰ συνώψισε μὲ εὐσυνειδησίαν χωρὶς ἀλλοίωσιν τῶν ἐν αὐτοῖς πληροφοριῶν, ἐπιλέξας τὰς κατὰ τὴν κρίσιν του ἀξιολόγους καὶ χρησίμους ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπέδωσε τὴν φρασεολογίαν τῶν ἀναγνωσθέντων συγγραμμάτων μὲ φιλολογικὴν ἀκρίβειαν.

Αἱ ἐρευναι τοῦ συγγραφέως διὰ τὴν τεχνικὴν μέθοδον τῆς συνοπτικῆς ἀποδόσεως τῶν ἀνθολογουμένων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου συγγραφέων καὶ τῆς παραλαβῆς ἐξ αὐτῶν περικοπῶν διεξαχθεῖσαι μὲ ἐπιμέλειαν, εὐθυκρισίαν καὶ συστηματικότητα μᾶς ἔδωσαν ἑναργῆ εἰκόνα τῆς ἀξίας τοῦ Φωτίου ὡς μεσολαβητοῦ πρὸς ἀξιόπιστον μετάδοσιν ἀρχαίων φιλολογικῶν ἔργων.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

KALLIMACHOS (*Wege der Forschung*, Band CCXCVI, herausgegeben von *Aristoxenos D. Skiadas*), Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1975 (σσ. XI + 418).

Εἰς τὴν γνωστὴν γερμανικὴν σειρὰν *Wege der Forschung* ἐξεδόθη ὁ 296ος τόμος, ἀφιερωμένος εἰς τὸν Καλλιμάχον. Τῆς ἐκδόσεως ἐπεμελήθη ὁ Ἄ. Δ. Σκιαδάς. Ἡ συμβολὴ τοῦ ἐκδότου ἔγκειται εἰς: (α) τὸν κατατοπιστικὸν πρόλογον (β) τὴν διεξοδικὴν βιβλιογραφίαν καὶ (γ) τὴν εὐτυχῆ ἐπιλογὴν τῶν παρατιθεμένων ἐργασιῶν, τὸ καὶ σημαντικώτερον κατὰ τὴν γνώμην μου. Καὶ εἰς τὰ τρία αὐτὰ καταφαίνεται ἡ μακρὰ ἀναστροφὴ του μὲ τὴν Καλλιμαχικὴν ἔρευναν καὶ ἡ βαθεῖα γνώσις του τῶν συναφῶν προβλημάτων*.

Ἡ ἔκδοσις περιλαμβάνει εἰκοσιμῖαν ἐργασίαν, ὅλας γερμανιστί, ἐκ τῶν ὁποίων δεκατρεῖς εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ ὀκτώ (αἱ ὑπ' ἀριθμ. 2, 7, 9, 10, 15, 16, 18 καὶ 21) εἰς μετάφρασιν, τέσσαρας ἐκ τῆς ἰταλικῆς (2, 7, 9 καὶ 10), τρεῖς ἐκ τῆς ἀγγλικῆς (15, 18 καὶ 21) καὶ μίαν ἐκ τῆς γαλλικῆς (16). Οἱ συνεργάται ἀντιπροσωπεύονται διὰ μιᾶς ἐργασίας ἕκαστος, πλὴν τριῶν μὲ δύο, τοῦ πρυτάνεως τῶν Καλλιμαχιστῶν *R. Pfeiffer* (διὰ τῶν ὑπ' ἀριθμ. 6 καὶ 8) καὶ τῶν διαπρεπῶν *V. Bartolletti* (7 καὶ 10) καὶ *H. Herter* (11 καὶ 19). Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογικὴ παρουσία εἰς τὸν τόμον εἶναι αἰσθητὴ καὶ διὰ μιᾶς ἐργασίας τοῦ Ἄ. Καμπύλη (τῆς ὑπ' ἀριθμ. 5).

Ἡ εἰς τὸ τέλος παρατιθεμένη πλουσιωτάτη βιβλιογραφία ἀντικατοπτρί-

* Ὁ γράφων τὸ παρὸν δὲν ἐφαντάζετο πρὸ δεκαεσσάρων ἐτῶν ὅτι θὰ παρουσιαζε κάποτε ἐργασίαν διδασκάλου του εἰς τὸν Καλλιμάχον. Πράγματι, τότε ὁ κ. Σκιαδάς μᾶς εἰσήγεν ἀριστοτεχνικὰ (μῖαν ὁμάδα φοιτητῶν, εἶδος μικροῦ σεμιναρίου) εἰς τὴν λεπτὴν καὶ δύσκολον Καλλιμαχικὴν ποίησιν καὶ εἰς τὰ σχετικὰ προβλήματα, διὰ τῆς ἐρμηγείας ἀποσπασμάτων τῆς *Ἐκάλης*.